

จากดอยไร่หมุนเวียนสู่ป่าต้นน้ำศักดิ์สิทธิ์: การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบัน ภายใต้ อิทธิพลทางศาสนาของชุมชนในจังหวัดเชียงใหม่

From Shifting Cultivation Hills to Sacred Headwater Forests: Institutional
Change Under Religious Influence of Communities
in Chiang Mai Province

พระครูสุตวัฒน์บัณฑิต¹ พระราชวรจิรคณี² พระมหานพดล สุวณณเมธี³
และณฐยา ราชสมบัติ⁴

Phra khru Sutwatthanabundit, Phrarajvajirakahi
Phramaha Nopdon Suwannametee and Nathaya Rajchasombut

Received: April 05, 2026

Revised: June 29, 2026

Accepted: June 29, 2026

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้เป็นการวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันในการจัดการ
ทรัพยากรธรรมชาติบนดอยไทร บ้านห่าหลวง ตำบลนาเกียน อำเภอแม่อาย จังหวัดเชียงใหม่
ภายใต้อิทธิพลของการมาตั้งที่พักสงฆ์ โดยบูรณาการกรอบทฤษฎีสามชุด ได้แก่ ทุนทางสังคม
ของพัทธัม แนวคิดการจัดการทรัพยากรส่วนรวมของออสโตรม และแนวคิดการเปลี่ยนแปลงเชิง
สถาบันของดักลาส ซี. นอร์ธ ในแง่ของการวิเคราะห์เชิงสถาบัน ศาสนาพุทธทำหน้าที่เป็นสถาบันที่
ไม่เป็นทางการซึ่งประกอบด้วยบรรทัดฐาน ค่านิยม และข้อห้ามทางศีลธรรมที่ฝังรากอยู่ในวิถีชีวิต
ของชุมชน สถาบันเหล่านี้ปรับเปลี่ยนโครงสร้างแรงจูงใจของสมาชิก นำไปสู่การเปลี่ยนแปลง
กฎเกณฑ์และพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรอย่างค่อยเป็นค่อยไป สอดคล้องกับข้อเสนอของนอร์ธที่ว่า
การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันมักเกิดขึ้นผ่านกระบวนการสะสมทางวัฒนธรรมมากกว่าการบังคับใช้
จากภายนอก ผลการศึกษา พบว่า การมาของพระสงฆ์ทำหน้าที่เป็นตัวเร่งในการสร้างทุนทางสังคม
ผ่านกลไกทางศาสนาและเครือข่ายความเชื่อใจ ส่งผลให้เกิดการจัดการทรัพยากรส่วนรวมที่มี

¹⁻⁴ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย; Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Corresponding author, e-mail: teera10wat@gmail.com, Tel. 061-515-8585

ประสิทธิภาพตามหลักการของออสโตรม อันประกอบด้วย การกำหนดขอบเขตทรัพยากรที่ชัดเจน การสร้างกฎเกณฑ์ร่วม การตัดสินใจแบบมีส่วนร่วม และระบบการควบคุมดูแลโดยชุมชน การเปลี่ยนแปลงที่สำคัญ ได้แก่ การเปลี่ยนรูปแบบการใช้ที่ดินจากไร่หมุนเวียนสู่การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ การยุติการใช้สารเคมีเกษตรด้วยฉันทามติร่วม และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานแบบมีส่วนร่วม การศึกษาเผยให้เห็นว่าทุนทางสังคมในรูปแบบความเชื่อใจ บรรทัดฐานการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และเครือข่ายที่เชื่อมโยงผ่านพระพุทธศาสนาเป็นรากฐานสำคัญของการจัดการทรัพยากรส่วนรวมที่ยั่งยืน แบบอย่างของดอยไทรแสดงศักยภาพในการขยายผลสู่ชุมชนอื่น อย่างไรก็ตาม จำเป็นต้องคำนึงถึงบริบทเฉพาะของแต่ละพื้นที่และความต่อเนื่องในการถ่ายทอดค่านิยมสู่คนรุ่นใหม่ เพื่อรักษาความยั่งยืนของสถาบันในระยะยาว สอดคล้องกับแนวคิดการพึ่งพาเส้นทางในอดีตของนอร์ทที่ชี้ว่าความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญต่อความมั่นคงของสถาบัน

คำสำคัญ: ทุนทางสังคม, การจัดการทรัพยากรร่วม, การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบัน, การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำ, ศาสนากับการพัฒนาชุมชน

Abstract

This academic article was to analyze institutional changes in natural resource management on Doi Sai, Ban Hang Luang, Na Kien Subdistrict, Omkoi District, Chiang Mai Province, under the influence of the establishment of Sangha residence. It integrated three theoretical frameworks: Putnam's social capital, Ostrom's concept of collective resource management, and Douglas C. North's concept of institutional change. In terms of institutional analysis, Buddhism functioned as an informal institution comprising norms, values, and moral taboos deeply ingrained in the community's way of life. These institutions modified the motivational structures of members, leading to gradual changes in rules and resource use behavior. This aligned with North's proposal that institutional change often occurred through cultural accumulation rather than external enforcement. The study found that the arrival of Buddhist monks acted as a catalyst in building social capital through religious mechanisms and networks of trust. This resulted in effective management of collective resources based on Ostrom's principles, which included clearly defined

resource boundaries, the creation of shared rules, participatory decision-making, and a community oversight system. Significant changes included a shift in land use patterns from shifting cultivation to watershed forest conservation, the consensus to end the use of agricultural chemicals, and the development of participatory infrastructure. The study revealed that social capital in the form of trust, norms of mutual assistance, and networks connected through Buddhism were crucial foundations for sustainable collective resource management. The Doi Sai model demonstrated potential for scaling up to other communities. However, it was necessary to consider the specific context of each area and the continuity of the transmission of values to future generations to maintain the long-term sustainability of the institution. This aligned with North's concept of historical dependence, which indicated that cultural continuity was a key factor in the stability of institutions.

Keywords: Social Capital, Collective Resource Management, Institutional Change, Watershed Forest Conservation, Religion and Community Development

บทนำ

ทรัพยากรป่าไม้เป็นฐานสำคัญของระบบนิเวศและการดำรงชีวิตของมนุษย์ ทั้งในด้านการรักษาสมดุลของสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์ความหลากหลายทางชีวภาพ และการเป็นแหล่งต้นน้ำลำธารสำหรับการอุปโภคบริโภคและการผลิตทางเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม การเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดิน การขยายตัวของพื้นที่เกษตรกรรม และแรงกดดันจากการพัฒนาเศรษฐกิจ ได้ส่งผลให้พื้นที่ป่าไม้ในหลายภูมิภาคของประเทศไทยเผชิญกับภาวะเสื่อมโทรมและการสูญเสียความสมบูรณ์ของระบบนิเวศอย่างต่อเนื่อง (กัมปนาท แก้วนำ, 2566) สถานการณ์ดังกล่าวทำให้การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไม่ได้เป็นเพียงภารกิจของภาครัฐเท่านั้น แต่ยังต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน องค์กรชุมชน และสถาบันทางสังคมที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมและวิถีชีวิตของประชาชนในพื้นที่

ในบริบทสังคมไทย พระพุทธศาสนาถือเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมค่านิยม ความเชื่อ และจริยธรรมของชุมชนมาอย่างยาวนาน ความสัมพันธ์ระหว่างพระพุทธศาสนากับทรัพยากรป่าไม้ปรากฏให้เห็นตั้งแต่พุทธกาล โดยป่าเป็นพื้นที่สำคัญสำหรับการ

ปฏิบัติธรรม การแสวงหาความหลุดพ้น และการดำรงชีวิตอย่างสอดคล้องกับธรรมชาติ หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ความพอประมาณ ความไม่เบียดเบียน และความกตัญญูต่อธรรมชาติ ได้ถูกนำมาประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในหลากหลายพื้นที่ นอกจากนี้ ชุมชนท้องถิ่นยังได้พัฒนารูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนฐานของภูมิปัญญาท้องถิ่น ความเชื่อ และวัฒนธรรมประเพณีที่สืบทอดกันมา โดยอาศัยบทบาทของผู้นำชุมชน ปราชญ์ท้องถิ่น และพระสงฆ์เป็นกลไกสำคัญในการสร้างความตระหนักรู้และความร่วมมือในการอนุรักษ์ป่า อาทิ การใช้ความเชื่อเกี่ยวกับป่าศักดิ์สิทธิ์ การกำหนดเขตป่าต้นน้ำ และการประกอบพิธีกรรมทางศาสนาเพื่อสร้างกฎเกณฑ์ทางสังคมในการคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติ (เดือนนภา ภูทอง, 2561) แนวปฏิบัติเหล่านี้สะท้อนให้เห็นถึงการบูรณาการระหว่างทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และสถาบันทางศาสนาในการจัดการทรัพยากรของชุมชน

บทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่องผ่านกิจกรรมและพิธีกรรมทางศาสนา อาทิ การบวชป่า การปลูกป่า การฟื้นฟูแหล่งน้ำ และการรณรงค์สร้างจิตสำนึกด้านสิ่งแวดล้อม โดยอาศัยหลักพุทธธรรมเป็นเครื่องมือในการสร้างคุณค่าร่วมและความรับผิดชอบต่อส่วนรวม อย่างไรก็ตาม แม้งานศึกษาที่ผ่านมาจะชี้ให้เห็นบทบาทของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แต่ส่วนใหญ่ยังมุ่งศึกษาในมิติของการมีส่วนร่วมเชิงกิจกรรมหรือบทบาทด้านการปลูกจิตสำนึกทางศาสนาเป็นสำคัญ ดังเช่น การศึกษาของพระเอกลักษณ์ อชิโต (นภทอง) (2560) ที่พบว่าความร่วมมือของคณะสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในจังหวัดสมุทรสงครามยังอยู่ในระดับต่ำ อันเนื่องมาจากข้อจำกัดด้านข้อมูล ความรู้ทางกฎหมาย และโอกาสในการเข้าร่วมกิจกรรมอนุรักษ์ ขณะที่ยังมีงานศึกษาไม่มากนักที่อธิบายบทบาทของศาสนาในฐานะปัจจัยที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันของชุมชน โดยเฉพาะการเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์ บรรทัดฐาน และรูปแบบการจัดการทรัพยากรธรรมชาติภายในชุมชนอย่างเป็นระบบ

กรณีศึกษาดอยไทร บ้านห่างหลวง ตำบลนาเกียน อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดเชียงใหม่ จึงเป็นพื้นที่ที่มีความน่าสนใจทางวิชาการ เนื่องจากเป็นชุมชนที่เคยดำรงวิถีการใช้ประโยชน์ทรัพยากรในรูปแบบไร้หมุนเวียน ก่อนที่จะเกิดการเปลี่ยนแปลงไปสู่การอนุรักษ์ป่าต้นน้ำและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติบนฐานของความศรัทธาและบทบาทของสถาบันทางศาสนา บทความนี้จึงมุ่งวิเคราะห์การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนดอยไทร ภายใต้อิทธิพลของสถาบันศาสนา โดยอาศัยกรอบแนวคิดทุนทางสังคมของพัทน์ม แนวคิดการจัดการทรัพยากรร่วมของออสโตรม และแนวคิดการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันของนอร์ทเป็นฐานใน

การอธิบาย เพื่อสร้างองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทของศาสนาในการขับเคลื่อนการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย

เนื้อเรื่อง

บริบทและความสำคัญของการศึกษาในยุคที่โลกเผชิญกับความท้าทายด้านการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการพัฒนาที่ยั่งยืน ทฤษฎีทุนทางสังคมของ Putnam และกรอบแนวคิดการจัดการทรัพยากรรวมของ Ostrom ได้กลายเป็นเครื่องมือทางทฤษฎีที่สำคัญในการศึกษาผลกระทบของการจัดการทรัพยากรรวมในระดับชุมชน อย่างไรก็ตาม การประยุกต์ใช้ทฤษฎีเหล่านี้ในบริบทของสังคมไทยยังคงมีข้อจำกัดและความซับซ้อนที่ต้องการการศึกษาเจาะลึกเพิ่มเติม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในพื้นที่ชนบทที่มีลักษณะเฉพาะทางวัฒนธรรม ศาสนา และการจัดการทรัพยากรที่แตกต่างจากบริบทตะวันตก พื้นที่ดอยไทรในอำเภออมก๋อย จังหวัดเชียงใหม่ นำเสนอกรณีศึกษาที่น่าสนใจและมีความซับซ้อนในเชิงทฤษฎี เบื้องหลังความเจ็บสงบของดอยไทรกลับปรากฏภาพสะท้อนของการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันที่มีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างศาสนา สังคม และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การมาถึงของพระสงฆ์ ณ พื้นที่แห่งนี้ไม่เพียงแต่เป็นการตอบสนองต่อความต้องการทางจิตวิญญาณของชุมชน แต่ยังกลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่นำไปสู่การปรับเปลี่ยนกลไกการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและการปฏิรูประบบสถาบันในระดับท้องถิ่น การศึกษานี้มุ่งเน้นการวิเคราะห์กระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันภายใต้อิทธิพลของปัจจัยทางศาสนาและการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยใช้มุมมองสถาบันนิยมใหม่เป็นกรอบแนวคิดหลักในการวิเคราะห์ ผลที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษานี้จะเป็นการเพิ่มพูนองค์ความรู้ทางวิชาการและเป็นแนวทางสำหรับการกำหนดนโยบายการพัฒนาที่ยั่งยืนในบริบทที่คล้ายคลึงกัน (พระอาจารย์บุญรอด รัตนโชโต, 2567, 25 ตุลาคม)

ทฤษฎีทุนทางสังคมของ Putnam การประยุกต์ใช้และข้อจำกัดในบริบทไทย Social Capital Theory ของ Robert D. Putnam ถือเป็นกรอบทฤษฎีที่มีอิทธิพลอย่างมีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจการพัฒนาชุมชนในศตวรรษที่ 21 (วัลลภ สุขสวัสดิ์, 2558) รากฐานของทฤษฎีนี้มาจากการศึกษาเชิงประจักษ์ของ Putnam, Leonardi และ Nanetti (1993) ที่ติดตามวิเคราะห์ประสิทธิภาพของรัฐบาลภูมิภาคในอิตาลีเป็นระยะเวลากว่าสองทศวรรษ ผลการศึกษาพบว่าปัจจัยสำคัญที่อธิบายความแตกต่างของประสิทธิภาพการปกครองมีได้อยู่ที่โครงสร้างสถาบันทางการเมืองอย่างเดียว หากแต่ขึ้นอยู่กับระดับของ "ชุมชนพลเมือง" (civic community) ซึ่งประกอบด้วยรูปแบบของการรวมกลุ่ม ความไว้วางใจทางสังคม และบรรทัดฐานของความร่วมมือที่สืบทอดกันมา

ในแต่ละภูมิภาค โดย Putnam เสนอแนวคิดที่ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญสามประการ ได้แก่ ความไว้วางใจ (Trust) การเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (Reciprocity) และเครือข่ายทางสังคม (Social Networks) ซึ่งสามารถส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองและสนับสนุนประสิทธิภาพการทำงานของภาครัฐ ในด้านกลไกการทำงาน ความไว้วางใจและบรรทัดฐานทางสังคมทำหน้าที่เป็นพื้นฐานส่งเสริมความร่วมมือระหว่างสมาชิกชุมชน ซึ่งช่วยเพิ่มประสิทธิภาพความเป็นผู้นำ (Khairussalam et al., 2023) นอกจากนี้ ทูทางสังคมยังอำนวยความสะดวกในการเชื่อมโยงชุมชน ซึ่งมีความสำคัญต่อการเข้าถึงทรัพยากรและการแก้ไขปัญหาแบบร่วมมือ

ในบริบทไทย กรณีศึกษา "สภากาแพ" ในอำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี แสดงให้เห็นการประยุกต์ใช้แนวคิดทุนทางสังคมร่วมกับกรอบแนวคิดเวทีสาธารณะ โดยพบว่าสภากาแพทำหน้าที่เป็นเวทีสาธารณะในระดับชุมชนที่เอื้อต่อการสื่อสาร การวิพากษ์วิจารณ์นโยบายสาธารณะ และการรวมตัวของประชาชนเพื่อแสดงออกทางการเมือง โดยสามารถสะท้อนเจตจำนงของชุมชน และเป็นกลไกสำคัญในการเสริมสร้างประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมในระดับท้องถิ่น (ปฏิพัทธ์ เพชรศรี, 2568) อย่างไรก็ตาม การศึกษาของ Suksawas & Mayer (2013) เมื่อทดสอบแนวคิดทุนทางสังคมในบริบทการเมืองไทย พบข้อจำกัดสำคัญสามประการ ประการแรก ทุนทางสังคมไม่ได้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการเมืองท้องถิ่น ประการที่สอง องค์ประกอบของทุนทางสังคมไม่ทั้งหมดสามารถเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานของสถาบันการปกครองส่วนท้องถิ่น และประการสุดท้าย การมีส่วนร่วมทางการเมืองของพลเมืองและประสิทธิภาพของสถาบันไม่มีผลกระทบเชิงบวกต่อกัน นักวิชาการบางคนยืนยันว่าการตีความทุนทางสังคมของ Putnam อาจมองข้ามพลวัตของอำนาจและปัจจัยทางเศรษฐกิจ (DeFilippis, 2001) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าแนวคิดดังกล่าวอาจไม่สามารถอธิบายปรากฏการณ์ทางสังคมได้ในทุกบริบท โดยเฉพาะในสังคมที่มีความซับซ้อนทางโครงสร้างอำนาจและความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ทั้งนี้ ภูมิภาคที่มีทุนทางสังคมสูงมีแนวโน้มพัฒนาสถาบันที่มีประสิทธิภาพและความเจริญรุ่งเรืองทางเศรษฐกิจมากกว่าภูมิภาคที่ขาดรากฐานดังกล่าว (Putnam et al., 1993) งานชิ้นนี้จึงนับเป็นรากฐานสำคัญของทฤษฎีทุนทางสังคม และมีอิทธิพลอย่างกว้างขวางต่อการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสังคมพลเมือง สถาบัน และการพัฒนาชุมชนอย่างยั่งยืนในเวลาต่อมา

กรอบแนวคิดการจัดการทรัพยากรรวมของ Ostrom กรอบแนวคิดการจัดการทรัพยากรรวม (Common Pool Resources: CPR) ของ Elinor Ostrom นักเศรษฐศาสตร์การเมืองผู้ได้รับรางวัลโนเบลสาขาสันติภาพปี 2009 มีรากฐานมาจากการศึกษาปัญหาการจัดการทรัพยากรน้ำในแคลิฟอร์เนียตั้งแต่ต้นทศวรรษ 1960 โดย Ostrom พบว่าการจัดการสถาบัน

ที่แตกต่างกันในแง่ที่ว่าอยู่ใกล้เคียงกันสามารถประสบความสำเร็จได้ทั้งคู่ในการป้องกันความสูญเสียทางเศรษฐกิจ ต่อมาเธอได้รวบรวมและวิเคราะห์กรณีศึกษาจากสาขาวิชาที่หลากหลาย ทั้งสังคมวิทยา ชนบท มานุษยวิทยา เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และนิเวศวิทยามนุษย์ อย่างเป็นระบบ เพื่อสร้างฐานข้อมูลเชิงประจักษ์สำหรับการพัฒนาทฤษฎีการจัดการทรัพยากรส่วนรวม (Ostrom, 2015) แนวคิดนี้นับเป็นแนวทางสำคัญที่เสนอทางเลือกใหม่ในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยวิพากษ์วิจารณ์แนวทางการวิเคราะห์นโยบายเดิมที่ชี้ให้เห็นว่าทั้งการควบคุมโดยรัฐและการแปรรูปเป็นทรัพย์สินส่วนตัวต่างก็ไม่ประสบความสำเร็จอย่างสม่ำเสมอในการแก้ปัญหาทรัพยากรส่วนรวม และเสนอแนวทางการจัดการแบบมีส่วนร่วมของชุมชนแทน โดยนำเสนอหลักฐานเชิงประจักษ์จากกรณีศึกษาหลากหลาย ทั้งการถือครองที่ดินร่วมกันในทุ่งหญ้าและป่าไม้ ชุมชนชลประทานและสิทธิในน้ำ และการประมง เพื่อแสดงให้เห็นว่าปัญหาการใช้ทรัพยากรส่วนรวมเกินขีดจำกัดสามารถได้รับการแก้ไขโดยองค์กรอาสาสมัครของชุมชนได้อย่างมีประสิทธิภาพโดยไม่ต้องพึ่งพาการบังคับจากรัฐหรือกลไกตลาดเพียงอย่างเดียว

การศึกษาเชิงประจักษ์ในชุมชนชายฝั่งแสดงให้เห็นว่าโครงสร้างการกำกับดูแลท้องถิ่นสามารถจัดการทรัพยากรหลายประเภทผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมอย่างเท่าเทียมกันของสมาชิกในชุมชน (Palomo & Hernández-Flores, 2019) จุดเด่นสำคัญของกรอบแนวคิด Ostrom คือการให้ความสำคัญกับความหลากหลายของสถาบัน (Institutional Diversity) ซึ่งทำให้สามารถพัฒนาแนวทางการกำกับดูแลที่ปรับให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่นและลักษณะของทรัพยากรแต่ละประเภท (Bastakoti et al., 2017) การจัดการทรัพยากรรวมตามแนวคิดของ Ostrom มีลักษณะกติกาสามระดับที่เชื่อมโยงกัน ได้แก่ กติการะดับปฏิบัติการ (Operational Rules) กติกากำกับทางเลือกร่วม (Collective Choice Rules) และกติการะดับธรรมนูญ (Constitutional Rules) โดยมีหลักเกณฑ์แปดประการในการกำหนดกติกา อันประกอบด้วย การกำหนดกฎเกณฑ์ที่ชัดเจน การระบุขอบเขตพื้นที่และรูปแบบการใช้ประโยชน์ การสร้างกฎเกณฑ์ที่สอดคล้องกับสภาพท้องถิ่น การใช้กระบวนการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การติดตามและกำกับดูแล การกำหนดบทลงโทษ การจัดการความขัดแย้ง และการเชื่อมโยงกับเครือข่ายพันธมิตร (Phusara & Satsang, 2021) ในบริบทประเทศไทย รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ได้รับรองสิทธิชุมชนในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ เปลี่ยนจากแนวทางเดิมที่ให้รัฐเป็นผู้จัดการมาเป็นการให้ชุมชนมีส่วนร่วม นำไปสู่การจัดการทรัพยากรได้อย่างสมดุลและยั่งยืน (อรทัย อินตะไชยวงศ์, 2560) งานของ Ostrom จึงนับเป็นรากฐานสำคัญของกรอบแนวคิดการจัดการทรัพยากรส่วนรวม และมีอิทธิพล

อย่างกว้างขวางต่อการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างสถาบัน ชุมชน และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนในเวลาต่อมา

แนวความคิดการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันของ Douglass C. North ได้พัฒนาโครงสร้างการวิเคราะห์เพื่ออธิบายว่าสถาบันและการเปลี่ยนแปลงของสถาบันส่งผลกระทบต่อประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างไร โดยให้เหตุผลว่าสถาบันต่าง ๆ เกิดขึ้นเนื่องจากความไม่แน่นอนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์ และทำหน้าที่เป็นข้อจำกัดที่ถูกสร้างขึ้นเพื่อจัดโครงสร้างการปฏิสัมพันธ์นั้น (North, 1990) สถาบันสร้างโครงสร้างแรงจูงใจในสังคม และองค์กรต่าง ๆ จะถูกสร้างขึ้นเพื่อใช้ประโยชน์จากโอกาสที่ได้รับภายในกรอบสถาบันที่กำหนด North ให้เหตุผลว่าทักษะและความรู้ที่ได้รับการส่งเสริมโดยโครงสร้างของสังคมจะกำหนดทิศทางของการเปลี่ยนแปลงและค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนกรอบสถาบัน นำไปสู่รูปแบบการพัฒนาที่ขึ้นอยู่กับ Path Dependence ซึ่งมีความสำคัญต่อการอธิบายความแตกต่างของประสิทธิภาพทางเศรษฐกิจและสังคมระหว่างชุมชน

การบริหารจัดการทรัพยากรและการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันในพื้นที่ดอยไทร

การวิเคราะห์กรณีศึกษาดอยไทรเผยให้เห็นกระบวนการก่อตัวของสถาบันใหม่จากการผสมผสานระหว่างความเชื่อทางศาสนาและความจำเป็นในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ พระอาจารย์บุญรอด รัตนโชโต วัย 60 ปี ที่เพิ่งเข้ามาปฏิบัติหน้าที่ยังไม่ถึงสองปี กลับกลายเป็นตัวแปรสำคัญเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงระบบการจัดการทรัพยากร การมาอยู่ของพระอาจารย์สะท้อนความต้องการของชุมชนที่ปรารถนาผู้นำทางจิตวิญญาณที่เข้าใจลักษณะภูมิประเทศและสามารถดำรงชีวิตในสภาพแวดล้อมที่ทำนาย ดังคำกล่าวที่ว่า "ชาวบ้านไม่มีพระๆ ที่เคยฝึกเดินขึ้นลงดอยเค้าก็มาส่งให้ก็เลยมาอยู่ให้ชาวบ้านทำบุญต่อไป"

ภาพที่ 1 : ป่าต้นน้ำเมื่อก่อนเคยเป็นไร่หมุนเวียน

การจัดการทรัพยากรน้ำในพื้นที่ดอยโทรเผยให้เห็นความเข้าใจเชิงระบบนิเวศที่มีรากฐานจากภูมิปัญญาท้องถิ่นและการสังเกตเชิงประจักษ์ พระอาจารย์อธิบายความเชื่อมโยงระหว่างการอนุรักษ์ป่าไม้กับการรักษาคุณภาพน้ำว่า "ถ้าไม่มีต้นไม้นะ น้ำมันก็ลดน้อยถอยลงไปเรื่อย ๆ ที่นี้น้ำก็จะแห้งแล้วมันก็จะร้อนด้วย" ความสำคัญเชิงยุทธศาสตร์ของพื้นที่ดอยโทรในฐานะแหล่งน้ำต้นทางส่งผลต่อการตัดสินใจของชุมชนในการปรับเปลี่ยนรูปแบบการใช้ประโยชน์ที่ดินพื้นที่เดิมที่เป็นไร่หมุนเวียนถูกปรับเปลี่ยนเพื่อการอนุรักษ์และประกอบพิธีกรรมทางศาสนา โดยเกิดจากการตัดสินใจร่วมของชุมชนที่ "เค้าเห็นพระมาอยู่ เขาก็จะเสียสละยกให้วัด" สะท้อนให้เห็นถึงบทบาทของ Informal Institution ตามแนวคิดของ North ในการปรับเปลี่ยนโครงสร้างแรงจูงใจของสมาชิกในชุมชน

ภาพที่ 2 : สภาพป่าที่พื้นตัวเมื่อไม่มีการทำไร่หมุนเวียน

การจัดการปัญหาสารเคมีเกษตรเผยให้เห็นกลไกการควบคุมเชิงสังคมที่มีประสิทธิภาพ พระอาจารย์อธิบายผลกระทบของการใช้สารเคมีว่า "ฉีดยาที่นี้มันเกิดขึ้นแล้ว น้ำที่ตกค้างบ้างอะไรบ้าง ยาทตกค้างก็จะไหลลงไปที่น้ำเราไปอาบที่นี้มันก็จะเกิดเป็นโรคที่คันซึ่งเป็นเชื้อโรคและสะสมสารพิษในร่างกาย" การตัดสินใจหยุดใช้สารเคมีเป็นผลจากการเจรจาและตกลงร่วมกัน สะท้อนความเข้าใจในหลักการ Collective Action ที่ว่า "เค้าเลยไม่ให้ใครทำเลย ตกลงแล้วเขาหยุดกันไง จะทำคนเดียวก็ไม่ได้ เพราะว่าถ้าทำคนเดียวคนอื่นก็จะทำตามกัน เค้าก็เลยต้องห้ามกัน"

ภาพที่ 3 : เจดีย์และการทำกิจกรรมทางพุทธศาสนา

การปรับปรุงโครงสร้างพื้นฐานแสดงให้เห็นการมีส่วนร่วมของชุมชนในการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ทั้งการพัฒนากฎี ห้องน้ำ และเส้นทางคมนาคมเพื่อความปลอดภัยและการเข้าถึงที่ดีขึ้น รวมถึงการปรับปรุงเจดีย์เจ็ดชั้นเพื่อเป็นสัญลักษณ์ทางศาสนาและจุดรวมจิตใจของชุมชน ในด้านความซับซ้อนระหว่างกฎหมายและการปฏิบัติจริง แม้ทางการจะกำหนดให้พระสงฆ์ดูแลพื้นที่ได้เพียง 15 ไร่ แต่ในทางปฏิบัติชุมชนให้การสนับสนุนเกินกว่ากรอบกฎหมาย สะท้อนความไว้วางใจและการยอมรับสถาบันทางศาสนาอย่างแท้จริง

ภาพที่ 4 : สนามฟุตบอลบนดอย และการเดินทางมาทำบุญทอดผ้าป่าของชาวบ้าน

การบูรณาการระหว่างความเชื่อทางพุทธศาสนากับความเชื่อพื้นบ้านดำเนินผ่านแนวทางการปรับเปลี่ยนแบบค่อยเป็นค่อยไป โดยพระอาจารย์ไม่ปฏิเสธความเชื่อดั้งเดิมของชุมชนแต่ค่อย ๆ นำพาให้สอดคล้องกับหลักการทางพระพุทธศาสนา ดังที่ว่า "เรามาอยู่ใหม่ เราปู่ป๊าแล้วก็หักเขาเลยไม่ได้ ต้องค่อยๆ สอน" กระบวนการนี้สะท้อนให้เห็นถึงลักษณะของการ

เปลี่ยนแปลง Informal Institution ตามแนวคิดของ North ซึ่งเน้นว่าการเปลี่ยนแปลงค่านิยมและบรรทัดฐานทางสังคมมักใช้เวลานานและเกิดขึ้นผ่านกระบวนการสะสมทางวัฒนธรรม แนวทางการบริหารจัดการแบบไม่บังคับของพระอาจารย์ที่ว่า "อยู่ทำบุญที่นี้ไม่เคยแจกซอง ไม่ขอไม่อะไรหรอก เราเกรงใจเราก็ไม่อยากจะกดดัน" เป็นกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพในการสร้างความสมัครใจและความยั่งยืนในการมีส่วนร่วม โดยการสนับสนุนจากชุมชนขยายตัวออกไปถึงสามถึงสี่หมู่บ้านในบริเวณใกล้เคียง แสดงบทบาทของสถาบันทางศาสนาในการเป็นศูนย์กลางการรวมตัวทางสังคมและการสร้างเครือข่าย Social Capital ในระดับที่กว้างขึ้น

สรุปผล

การบูรณาการทฤษฎีเพื่อการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน การศึกษานี้นำเสนอการวิเคราะห์เชิงสหวิทยาการที่บูรณาการทฤษฎีสามสำนักเพื่ออธิบายปรากฏการณ์การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในสังคมไทย โดยใช้กรณีศึกษาพื้นที่ดอยไทรงาม บ้านท่าหลวง ตำบลนาเกียน อำเภอมวกเหล็ก จังหวัดเชียงใหม่ เป็นหน่วยวิเคราะห์หลัก การศึกษาประยุกต์ใช้ทฤษฎีทุนทางสังคมของ Putnam กรอบแนวคิดการจัดการทรัพยากรรวมของ Ostrom และแนวคิดการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันของ North เพื่อตรวจสอบกระบวนการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันในระดับชุมชน ซึ่งเกิดขึ้นภายใต้อิทธิพลของสถาบันทางศาสนาและการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง

การประยุกต์ใช้ทฤษฎีในบริบทวัฒนธรรมไทย ทฤษฎี Social Capital ของ Putnam เมื่อประยุกต์ใช้ในบริบทไทยแสดงให้เห็นการปรับตัวขององค์ประกอบหลักตามวัฒนธรรมท้องถิ่น ความไว้วางใจ (Trust) สร้างขึ้นผ่านกลไกการยอมรับทางศาสนาและความสามารถในการปรับตัวเข้ากับสภาพแวดล้อม การเกื้อกูลซึ่งกันและกัน (Reciprocity) แสดงออกในรูปแบบความสัมพันธ์แบบอุปถัมภ์ที่เฉพาะของสังคมไทย โดยชุมชนสนับสนุนวัดและได้รับการตอบแทนทางจิตวิญญาณและการจัดการทรัพยากร เครือข่ายทางสังคม (Social Networks) ขยายตัวผ่านกิจกรรมทางศาสนาและการอนุรักษ์ทรัพยากร อย่างไรก็ตาม การศึกษาพบข้อจำกัดของทฤษฎีในการส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง แต่มีประสิทธิผลสูงในการแก้ไขปัญหาชุมชนและการจัดการทรัพยากรส่วนรวม

กรอบแนวคิดของ Ostrom ปรากฏครบทั้ง 8 หลักการในกรณีศึกษา ได้แก่ การกำหนดขอบเขตป่าต้นน้ำอย่างชัดเจนผ่านความเข้าใจร่วมของชุมชน, ความสอดคล้องของกฎเกณฑ์การหยุดใช้สารเคมีกับสภาพท้องถิ่น, การจัดการแบบมีส่วนร่วมในการเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์ที่ดิน, การติดตามผลกระทบผ่านภูมิปัญญาท้องถิ่น, การลงโทษแบบไล่ระดับผ่านการควบคุมทางสังคม, กลไกการแก้ไขความขัดแย้งระหว่างประเพณีกับหลักพุทธศาสนา, การยอมรับสิทธิในการจัดระเบียบ

และองค์กรที่ซ้อนกันระหว่างชุมชน วัด และภาครัฐ การปรากฏครบถ้วนของหลักการทั้งแปด ประการนี้แสดงให้เห็นว่ากรอบแนวคิดของ Ostrom สามารถอธิบายกระบวนการจัดการทรัพยากร รวมในบริบทสังคมไทยได้อย่างมีประสิทธิภาพ เมื่อมีสถาบันทางศาสนาเป็นกลไกเสริมในการสร้างความร่วมมือ

แนวคิดการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันของ North เผยให้เห็นกลไกการเปลี่ยนแปลงที่ซับซ้อนในหลายระดับ Path Dependence ปรากฏผ่านการสืบทอดแนวทางการจัดการที่มีรากฐานทางศาสนาและวัฒนธรรม พระอาจารย์บุญรอด รัตนโชโต ทำหน้าที่เป็นผู้ประกอบการเชิงสถาบัน (Institutional Entrepreneur) ที่นำเสนอทางเลือกใหม่ในการจัดการทรัพยากร การปรับเปลี่ยนเกิดขึ้นแบบค่อยเป็นค่อยไปผ่านการโน้มน้าวและสร้างความเข้าใจ และการจัดการความชอบธรรมผ่านการผสมผสานหลักพุทธศาสนากับความเชื่อพื้นบ้าน สะท้อนให้เห็นว่าศาสนาพุทธทำหน้าที่เป็น Informal Institution ที่ปรับเปลี่ยนโครงสร้างแรงจูงใจของสมาชิกในชุมชน นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงกฎเกณฑ์และพฤติกรรมการใช้ทรัพยากรโดยไม่ต้องอาศัยการบังคับจากภายนอก

การสังเคราะห์และนัยสำคัญทางวิชาการ การบูรณาการทฤษฎีทั้งสามแสดงให้เห็นความเสริมกันในการอธิบายปรากฏการณ์ที่ซับซ้อน โดยแนวคิดสถาบันนิยมใหม่ของ North ให้กรอบในระดับมหภาคในการอธิบายการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันและ Path Dependence กรอบแนวคิดของ Ostrom ให้กรอบในระดับกลางในการออกแบบระบบการจัดการทรัพยากรรวมที่มีประสิทธิภาพ และทฤษฎี Social Capital ของ Putnam ให้กรอบในระดับจุลภาคในการอธิบายกลไกความร่วมมือและเครือข่ายทางสังคม การสังเคราะห์นี้ชี้ให้เห็นความจำเป็นในการพัฒนากรอบทฤษฎีใหม่ที่รองรับความซับซ้อนของบริบทสังคมไทย โดยเฉพาะการรวมปัจจัยทางศาสนาและวัฒนธรรมเข้าไปในการวิเคราะห์ เพื่อสร้างความเข้าใจที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้นต่อกระบวนการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนในสังคมไทย ความสำเร็จของกรณีศึกษาตอไรเกิดจากการผสมผสานระหว่างภูมิปัญญาท้องถิ่น หลักการทางศาสนา และการมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างแท้จริง กลไกการตัดสินใจแบบมีส่วนร่วมและการสร้างฉันทามติในประเด็นสำคัญต่าง ๆ แสดงศักยภาพของชุมชนในการจัดการปัญหาด้วยตนเอง สอดคล้องกับหลักการ Self-Organization ของ Ostrom แบบอย่างตอไรอาจนำไปประยุกต์ใช้ในพื้นที่อื่นที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน แต่จำเป็นต้องคำนึงถึงปัจจัยเฉพาะของแต่ละพื้นที่และความแตกต่างทางวัฒนธรรม ความยั่งยืนของการเปลี่ยนแปลงขึ้นอยู่กับความสามารถในการสร้างสถาบันที่แข็งแกร่งและมีการถ่ายทอดความรู้และค่านิยมไปสู่คนรุ่นใหม่ สอดคล้องกับแนวคิด Path Dependence ของ North ที่ชี้ว่าความต่อเนื่องทางวัฒนธรรมเป็นปัจจัยสำคัญต่อความมั่นคงของสถาบันในระยะยาว ในภาพรวม กรณีศึกษาตอไรเป็นหน้าต่าง

ที่เปิดให้เห็นความเป็นไปได้ในการสร้างการเปลี่ยนแปลงเชิงบวกผ่านการผสมผสานระหว่างศาสนา วัฒนธรรม และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบยั่งยืน โดยมีชุมชนเป็นศูนย์กลางของการขับเคลื่อนและเป็นเจ้าของกระบวนการเปลี่ยนแปลงอย่างแท้จริง

องค์ความรู้ใหม่

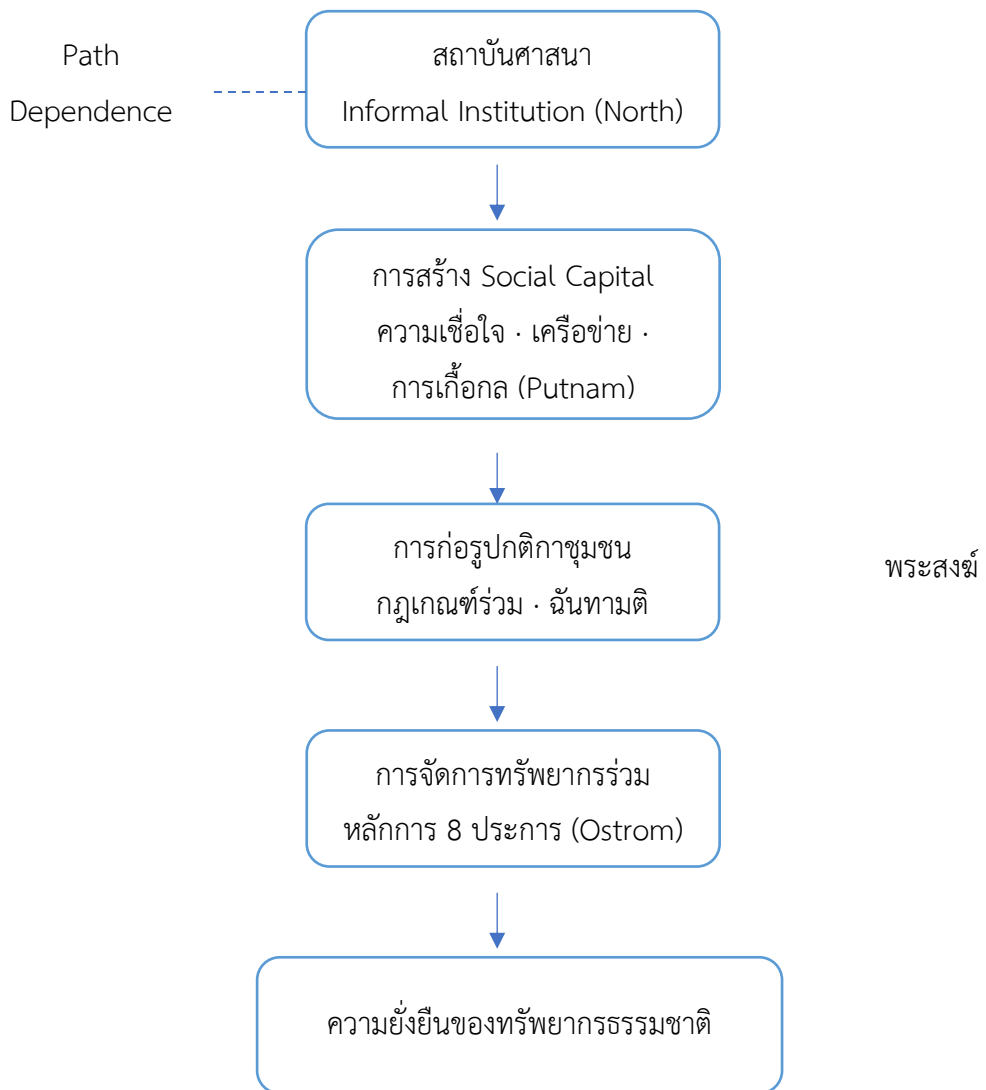
องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ คือ การค้นพบว่าศาสนามีได้ทำหน้าที่เพียงเป็นระบบความเชื่อหรือกลไกทางจิตวิญญาณเท่านั้น หากแต่สามารถทำหน้าที่เป็น Informal Institution ตามแนวคิดของ North ที่สร้าง Social Capital สร้างความชอบธรรมให้แก่กติกาชุมชน และส่งเสริมการจัดการทรัพยากรร่วมได้อย่างมีประสิทธิภาพตามหลักการของ Ostrom โดยไม่ต้องอาศัยการบังคับจากภายนอก

ผลการศึกษานำเสนอแบบจำลองเชิงแนวคิดใหม่ของการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันในบริบทชุมชนไทย ดังนี้

สถาบันศาสนา → การสร้าง Social Capital → การก่อรูปกติกาชุมชน → การจัดการทรัพยากรร่วม → การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบัน → ความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติ

แบบจำลองดังกล่าวชี้ให้เห็นว่า สถาบันศาสนาทำหน้าที่เป็นจุดเริ่มต้นของกระบวนการเปลี่ยนแปลง โดยอาศัยกลไกของความไว้วางใจ การเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และเครือข่ายทางสังคมตามแนวคิดของ Putnam ในการสร้าง Social Capital ภายในชุมชน Social Capital ที่เกิดขึ้นนี้ทำหน้าที่เป็นรากฐานในการก่อรูปกติกาชุมชนที่สมาชิกยอมรับและปฏิบัติตามโดยสมัครใจ นำไปสู่การจัดการทรัพยากรร่วมที่มีประสิทธิภาพตามหลักการแปดประการของ Ostrom และในที่สุดก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันที่ยั่งยืนตามแนวคิด Path Dependence ของ North

องค์ความรู้นี้มีนัยสำคัญต่อการทำความเข้าใจบทบาทของศาสนาในสังคมไทยในฐานะที่เป็นมากกว่าสถาบันทางจิตวิญญาณ กล่าวคือ ศาสนาสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงสถาบันที่มีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมส่วนรวมและการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน โดยอาศัยพลังของบรรทัดฐาน ค่านิยม และความเชื่อร่วมที่ฝังรากอยู่ในวิถีชีวิตของชุมชนมาอย่างยาวนาน

ภาพที่ 5 : องค์ความรู้ใหม่

แบบจำลองห่วงโซ่การเปลี่ยนแปลงเชิงสถาบันที่นำเสนอในการศึกษานี้แสดงให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในชุมชนดอยไทรดำเนินตามลำดับขั้นตอนที่มีความสัมพันธ์เชิงเหตุและผลอย่างเป็นระบบ โดยมีสถาบันศาสนาเป็นจุดเริ่มต้นในฐานะ Informal Institution ตามแนวคิดของ North ที่ปรับเปลี่ยนโครงสร้างแรงจูงใจของชุมชนผ่านค่านิยมและบรรทัดฐานทางศีลธรรม จากนั้นสถาบันศาสนาได้ทำหน้าที่เป็นกลไกสร้าง Social Capital ตามแนวคิดของ Putnam อันประกอบด้วยความไว้วางใจ การเกื้อกูลซึ่งกันและกัน และเครือข่ายทางสังคมที่เข้มแข็ง ซึ่ง Social Capital ดังกล่าวได้เอื้อให้ชุมชนสามารถสร้างกติการ่วมกันบนพื้นฐานของฉันทามติโดย

สมัครใจ และพัฒนาไปสู่ระบบการจัดการทรัพยากรร่วมที่สอดคล้องกับหลักการแปดประการของ Ostrom ในที่สุด ผลลัพธ์ของกระบวนการทั้งหมดนี้คือความยั่งยืนของทรัพยากรธรรมชาติในระยะยาว โดยมีแนวคิด Path Dependence ของ North เป็นกลไกรักษาให้ค่านิยมและรูปแบบการจัดการทรัพยากรที่เกิดขึ้นถูกถ่ายทอดสู่คนรุ่นใหม่อีกอย่างต่อเนื่อง

เอกสารอ้างอิง

- กัมปนาท แก้วนำ. (2566). การศึกษาบทบาทพระสงฆ์กับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ : กรณีศึกษา วัดในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าแม่ริม อำเภอแม่ริม จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารธรรมสาส์น*, 2(1), 67–76. สืบค้น จาก <https://so10.tci-thaijo.org/index.php/JDSN/article/view/1705>
- เดือนนภา ภูทอง. (2561). การจัดการป่าชุมชนเพื่อความยั่งยืน โดยการใช้กระบวนการมีส่วนร่วม สาธารณะและจารีตประเพณีท้องถิ่นในพื้นที่ภาคเหนือ. *วารสารนวัตกรรมการบริหารและการจัดการ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลรัตนโกสินทร์*, 6(2), 80–94.
- ปฏิพัทธ์ เพชรศรี. (2568). บทบาทของสภาทนายความในการเมืองไทยในมิติชุมชน กรณีศึกษาอำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี. *วารสารสันติสุขปริทรรศน์*, 6(1), 324–333. สืบค้น จาก <https://so09.tci-thaijo.org/index.php/JPP/article/view/5141>
- พระเอกลักษณ์ อชิโต (นกทอง). (2560). การมีส่วนร่วมของพระสงฆ์ในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในจังหวัด สมุทรสงคราม. *วารสาร มจร สังคมศาสตร์ปริทรรศน์*, 6(2-02), 557–570. สืบค้น จาก <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jssr/article/view/242197>
- พระอาจารย์บุญรอด รัตนโชโต. (2567, 25 ตุลาคม). *การจัดการทรัพยากรชุมชนและการพัฒนาท้องถิ่นในพื้นที่ดอยไทร* [การสัมภาษณ์]. พระครูสุตวัฒนบัณฑิต, ผู้สัมภาษณ์.
- วัลลภ สุขสวัสดิ์. (2557). แนวคิดทุนทางสังคมของโรเบิร์ต ดี พัตนัม และข้อท้าทาย ROBERT D. PUTNAM'S CONCEPT OF SOCIAL CAPITAL AND ITS CHALLENGES. *Srinakharinwirot Research and Development Journal of Humanities and Social Sciences*, 6(11), 281–296. retrieved from <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/swurd/article/view/28475>
- อรทัย อินตะไชยวงศ์. (2560). สิทธิชุมชนในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. *วารสารนิติศาสตร์และสังคมท้องถิ่น*, 1(1), 171–193.

- Bastakoti, R. C., Shivakoti, G. P., & Shivakoti, G. P. (2017). *Governing the Commons Through Understanding of Institutional Diversity: An Agenda for Application of Ostrom's Framework in Managing Natural Resources in Asia*. <https://doi.org/10.1016/B978-0-12-805454-3.00003-7>
- DeFilippis, J. (2001). The myth of social capital in community development. *Housing Policy Debate*, 12(4), 781–806. <https://doi.org/10.1080/10511482.2001.9521429>
- Khairussalam, K., Zulaikha, S. N., Nur, R. I., & Maimunah, S. (2023). Analisis modal sosial dalam kepemimpinan kepala desa Sewangi: Studi kasus berdasarkan teori modal sosial Putnam. Religion, Education, and Social Laa Roiba *Journal (RESLAJ)*, 6(2). doi:10.47467/reslaj.v6i2.5280
- North, D. C. (1990). *Institutions, institutional change and economic performance*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Ostrom, E. (2015). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge, England: Cambridge University Press.
- Palomo, L. E., & Hernández-Flores, A. (2019). Application of the Ostrom framework in the analysis of a social-ecological system with multiple resources in a marine protected area. *PeerJ*, 7, e7374. doi:10.7717/peerj.7374
- Phusara, A., & Satsang, S. (2021). Common-Pool Resource Management. *Journal of International Studies, Prince of Songkla University*, 11(2), 93–114. retrieved from <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jis/article/view/243948>
- Putnam, R. D., Leonardi, R., & Nanetti, R. Y. (1993). *Making democracy work: Civic traditions in modern Italy*. Princeton, NJ: Princeton University Press.
- Suksawas, W., & Mayer, P. (2013). Does Social Capital Work in Thai Politics?. *Humanities, Arts and Social Sciences Studies*, 13(1), 75–98. retrieved from <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/hasss/article/view/8712>